

A young woman with long brown hair, wearing a white t-shirt and blue jeans, stands in a school hallway. She is looking at a row of blue lockers. She has a brown bag slung over her shoulder and is holding a black jacket. A yellow smiley face with a wide grin is in the top right corner of the image.

Sociale veiligheid

op school en internet

Als u wilt dat leerlingen en personeel goed in hun vel steken, dan is een sociaal veilige schoolomgeving nodig. Het werken aan een sociaal veilige schoolomgeving voor leerlingen wordt bij wet geregeld. Deze nieuwe wet verplicht schoolbesturen structureel aandacht te besteden aan sociale veiligheid op school. Scholen kunnen zelf bepalen hoe zij dit invullen. Veruit de meeste scholen hebben al een succesvol beleid tegen pesten. Ze hebben zicht op wat er speelt, ook op de incidenten - en reageren daar goed op. Ze doen voldoende aan preventie.

Goed omgaan met sociale media is voor veel scholen echter nog lastig. Hoe zorgt u ervoor dat leerlingen ook online positief met elkaar omgaan? Hoe voorkomt u dat kleine ergernissen op internet uitgroeien tot digitale conflicten, die ook in de klas of op het schoolplein hun weerslag hebben? En als een digitale ramp uw school treft, hoe reageert u daar adequaat op?

Deze brochure, u aangeboden door stichting Kennisnet en Stichting School & Veiligheid, helpt u op weg in de digitale wereld.

Remco Pijpers, stichting Kennisnet
r.pijpers@kennisnet.nl

'Hoe langer online pesten duurt, hoe moeilijker het is te stoppen'
pagina 22

ACHTERGROND

- 4 Naar een sociaal veilig klimaat, offline en online
- 7 Feiten over jongeren en sociale media

PREVENTIE

- 8 Werk maken van digitaal burgerschap
- 11 Digitaal burgerschap
- 12 Samen online
- 14 Grenzen stellen
- 15 Veilig delen
- 16 Whatsappen in het weekeinde?

WAT ALS HET MISGAAT

- 18 Wat zijn de juridische kaders?
- 21 10 Privacy-tips voor scholen
- 22 Zo beperk je de schade
- 24 Naaktfoto's
- 26 Zo gaat u om met onruststokers op internet

VERANKERING

- 29 Sociale veiligheid verankeren in de school
- 32 Handige websites en colofon

Naar een sociaal veilig klimaat, offline en online

Een sociaal veilige omgeving is belangrijk voor kinderen om zich goed te kunnen ontwikkelen en te kunnen leren. Pestgedrag en conflicten kunnen dat verstoren. Hoe creëert een school een sociaal veilig klimaat, offline én online?

De afgelopen jaren is er veel aandacht voor pesten op en om school, met name naar aanleiding van een aantal zelfmoorden van tieners. Zo werd een grote schok veroorzaakt door de zelfdoding van Tim Ribberink, die landelijk het nieuws haalde. Zijn ouders citeerden in de overlijdensadvertentie uit zijn afscheidsbrief, waarin hij schreef tot zijn daad te zijn gekomen door jarenlange pesterijen. Media stonden uitvoerig stil bij zijn tragische dood en discussies volgden. Doen scholen wel genoeg om gepeste kinderen te signaleren? En wat is het beleid van scholen om dergelijke incidenten te voorkomen?

Politici pleitten voor een wet, die scholen verplicht om specifieke antipestprogramma's te gebruiken. De PO-Raad en VO-raad gaan voor een brede aanpak. Alleen dan kunnen zij pesten integraal aanpakken op een manier die past binnen het veiligheidsbeleid en de pedagogische visie van de school. Opponenten in het debat menen dat scholen méér moeten doen.

Hoe vaak wordt er gepest?

De wet kwam er niet door, de Tweede Kamer gaf de sectorraden gelijk. De meeste scholen pakken pesten goed aan. Maar pesten en conflicten effectief tegengaan lukt niet altijd, hoezeer je ook je best doet. Zelfs als het beleid in school op orde is, kunnen zaken mis gaan. Vijftien tot twintig procent van de jongeren is als slachtoffer, dader of als beide betrokken bij pesten, zo blijkt uit onderzoek van de Universiteit Leiden. Slachtoffers van pesten denken vaker aan zelfmoord dan hun leeftijdsgenoten. De statistieken onderstrepen hoe belangrijk het is om hier aan te blijven werken. Een sociaal veilige omgeving is niet iets dat je na hard werken bereikt, waarna je op je lauweren kunt rusten. U moet als schoolleider en docent scherp blijven. Een wet die scholen verplicht om met antipestprogramma's te werken, is van de baan. Maar per 1 augustus 2015 is er nieuwe wetgeving, die andere verplichtingen met zich meebrengt:

- Scholen voeren een sociaal veiligheidsbeleid;
- Er komt een persoon die het anti-pestbeleid coördineert en aanspreekpunt is als er vragen zijn over pesten;
- De sociale veiligheid van leerlingen wordt gemonitord. Hieronder valt ook het welbevinden van leerlingen.

Aandachtsgebieden sociale veiligheid (en sociale media)

De invoering van de nieuwe wetgeving wordt ondersteund door het actieplan 'Sociale veiligheid op school' van de PO-Raad en VO-raad. Daarin is opgenomen welke stappen schoolbesturen kunnen nemen om nog pro-actiever sociaal-onveilige situaties tegen te gaan en een sfeer te scheppen waarin het prettig toeven is, voor leerlingen en docenten. We zetten deze stappen, zoals ze ook staan in het Actieplan, op een rij. Daarbij stellen we ook vragen die van belang zijn voor sociale veiligheid op internet.

STAP 1 Een schoolbrede aanpak

Om een sociaal veilig klimaat te creëren, zet de school met elkaar samenhangende interventies, programma's en methoden in op individueel niveau, op klassikaal niveau en op schoolniveau. Ook betreft de school de ouders en de omgeving bij de aanpak. Grensoverschrijdend gedrag, zoals pesten, houdt meestal niet op bij het verlaten van het schoolplein. Het kan zich voortzetten op weg naar huis, bij de sportvereniging en op internet. Maatregelen moeten zich niet alleen richten op de leerling die grensoverschrijdend gedrag vertoont, maar ook op de schoolomgeving, de thuisomgeving en op leeftijdsgenoten.

Aan welke zaken moet u denken bij internet?

- Hoe praat u met ouders over sociale media? Laat u het bij een ouderavond over digitaal pesten, nadat het een keer is misgegaan, of gaat u pro-actief te werk?
- Heeft de coördinator schoolveiligheid ook contact met bijvoorbeeld

Leraren spelen een belangrijke rol bij het creëren van een sociaal veilig klimaat. Zij kunnen grensoverschrijdend gedrag tijdig signaleren en adequaat ingrijpen.

- de wijkagent over sociale media?
- Creëer een netwerk waarin school, thuis en de leerlingen elkaar blijvend informeren over wat er online speelt. Ook het wijkteam, als dat er is, kunt u hierbij betrekken. Als er wat misgaat, bent u eerder op de hoogte en kunt u sneller handelen.

STAP 2

Duidelijke normen en waarden

De sociale veiligheid op school is gebaat bij een sfeer waarin harmonie en respect centraal staan en waarin pesten en ander agressief gedrag niet worden getolereerd. Een open en ondersteunende cultuur, waarin leerlingen een eigen verantwoordelijkheid hebben, bevordert hun welbevinden en vermindert problematisch gedrag. Het is daarbij belangrijk dat leerlingen, personeel en ouders zich bewust zijn van de kernwaarden en de daarvan afgeleide normen en regels die in de school gelden, dat zij deze naleven en dat er sancties volgen als zij dat niet doen.

Aan welke zaken moet u denken bij internet?

- De school accepteert niet dat er digitaal wordt gepest. Maar de school wil ook positief digitaal gedrag stimuleren. Hoe ziet respect voor elkaar er online uit? Hoe vertaalt u de kernwaarden en de daarvan afgeleide normen en regels in de school naar sociale media?
- In hoeverre zijn leerlingen, personeel en ouders zich bewust van de digitale normen en waarden? Weet men van de sancties die volgen als iemand de regels overtreedt?
- Is de functionaris voor het sociale veiligheidsbeleid ook thuis op het gebied van sociale media?
- Is de vertrouwenspersoon online bereikbaar?

STAP 3

Pedagogisch vakmanschap

Leraren spelen een belangrijke rol bij het creëren van een sociaal veilig klimaat. Zij kunnen grensoverschrijdend gedrag tijdig signaleren en adequaat ingrijpen. Ook dragen zij normen en waarden uit en laten zij leerlingen voorbeeldgedrag zien. Dit alles vereist pedagogisch vakmanschap. Het is belangrijk dat de schoolleiding leraren hierin stuurt en coacht en dat leraren zich op dit terrein (verder) professionaliseren. Het begin van het schooljaar is cruciaal voor het realiseren van een sociaal veilig klimaat in een klas. Dan begint de groepsvorming. Als de leraar in deze fase een positief stempel drukt op de sfeer en met de leerlingen duidelijke regels afsprekt, creëert hij een positief klimaat waarvan iedereen de rest van het jaar de vruchten plukt.

Aan welke zaken moet u denken bij internet?

- Grensoverschrijdend gedrag tijdig signaleren en adequaat ingrijpen is een stuk moeilijker als het gaat om online. Maar toont een docent of mentor oprechte interesse in digitale jeugdcultuur, dan is het makkelijker praten met leerlingen. Je kunt betere vragen stellen. Ook dat is pedagogisch vakmanschap. Hoe helpen docenten en mentoren elkaars deskundigheid te bevorderen? Of leerlingen hierbij betrekken?
- Respect stimuleert u onder meer door zelf interesse te tonen voor de digitale wereld van leerlingen. Maak het onderdeel van uw lesprogramma. Praat niet alleen over de risico's, maar bewijs dat u in de kansen gelooft door sociale media te gebruiken om de leerlingen meer bij de lesstof te betrekken. Hoe hebben sociale media bij u op school een plek?
- Hoe helpt de schoolleiding leraren zich (verder) te professionaliseren?

STAP 4

Brede interventies passend bij visie en context

Het is moeilijk om een goed antwoord te geven op de vraag welke programma's of interventies het meest effectief zijn om een sociaal veilig schoolklimaat te realiseren. Het is van groot belang dat de school op basis van de eigen identiteit, pedagogische visie, de context en de doelen van de school, zich bij de keuze voor programma's en interventies rekenschap geeft van de bewezen effectiviteit daarvan. Duidelijk is wel dat het moet gaan om een schoolbrede aanpak die meer bestrijkt dan alleen individuele thema's als pesten, seksuele diversiteit etc. Het gaat om het creëren van digitaal burgerschap.

Een hulpmiddel voor scholen bij het maken van een keuze is het onderzoek van de Commissie Anti-pestprogramma's van het Nederlands Jeugdinstituut. Dit onderzoek geeft een indicatie welke programma's en interventies mogelijk effectief zijn bij het voorkomen en tegengaan van pesten. Daarbij zijn ook aspecten als seksuele diversiteit (LHBT) en discriminatie onderdeel van de schoolbrede aanpak.

Waar moet u aan denken bij internet?

- Welke interventies, programma's en methoden zet u in om leerlingen digitaal burgerschap bij te brengen?

Feiten over jongeren en sociale media

Wilt u leerlingen en hun gedrag op sociale media begrijpen, lees dan deze feiten.

1 Ze willen constant bereikbaar zijn
Met internet op hun smartphone zijn jongeren doorlopend online. Een belangrijk deel van hun persoonlijk leven speelt zich dan ook op sociale media af. Volwassenen die spreken over internet als 'een andere wereld', doen jongeren en hun beleavingswereld tekort. Door digitale media vloeien de werelden van thuis, school en vriendschappen naadloos in elkaar over.

2 Ze hebben constant contact met elkaar
Jongeren chatten, zitten op sociale netwerksites, spelen games, whatsappen, snapchatten, skypen, begeven zich op forums en publiceren foto's en filmpjes. Internet is gemaakt om contact te maken en te onderhouden. Jongeren maken daar graag gebruik van. Ook flirten en verkeren vragen, gaat online. Sociale netwerksites zijn laagdrempelig, het is gemakkelijk om in contact te komen met 'vage bekenden', mensen uit de brede kring van vrienden en kennissen. Contact via internet versterkt vriendschapsbanden, maar kan ook tot ruzies leiden, met onrust in de klas als gevolg.

3 Wie ben ik? Ze toetsen zich aan elkaar
Sociale netwerksites zijn een uitstekende manier om on-gegeneerd bij anderen naar binnen te kijken. Voor jongeren is het belangrijk om zichzelf te vergelijken met anderen. Hoe zien anderen eruit? Wat hebben ze aan? Welke muziek vinden ze goed? Wat doen ze? Wat zeggen hun voorkeuren over mijn eigen identiteit, hoe verhoud ik me tot hen?

4 Ze werken aan hun online imago
Als jij bij anderen kijkt, dan weet je dat anderen ook bij jou 'gluren'. Hoe anderen over je denken, kun je beïnvloeden. Jongeren besteden daarom veel aandacht aan hun online profiel. Het gaat om de beste foto, de leukste teksten, het juiste filmpje en de coolste muziek. Dat ze zelf controle hebben over hoe ze zich presenteren, geeft een zeker gevoel. Privacy is belangrijk voor ze, maar ze hebben niet altijd door dat ze de privacy van anderen schenden.

5 Ze verleggen grenzen
Digitale omgevingen, zoals Instagram en Facebook, worden gebruikt om te experimenteren. Grenzen worden verlegd. Niets nieuws onder de zon: dat experimenteren gebeurde vroeger, voor de komst van internet, ook, evenals het aftasten hoe ver je kunt gaan. Je flirt, je stelt vragen die je offline niet durft te vragen. Vaak gaat het goed, maar grensverkenning gaat soms over in grensoverschrijdend gedrag. Digitale grapjes kunnen totaal verkeerd uitpakken. Ze delen schokkende foto's via de WhatsApp-groep, bijvoorbeeld. Of ze sturen beelden door, onder het mom van 'grappig'.

Werk maken van digitaal burgerschap

Wat leerlingen op hun smartphone of laptop doen, onttrekt zich voor een groot deel aan het zicht van volwassenen. Daarom moeten ze steeds vroeger leren hoe ze verstandig omgaan met internet en sociale media. School en ouders hebben daarin een rol door een veilige omgeving te creëren, waarin jongeren zich prettig voelen, fouten mogen maken en kunnen experimenteren. Ook op digitaal gebied: ze moeten goede digitale burgers worden.

Hoe zorgen we ervoor dat leerlingen leren omgaan met conflicten, diversiteit en pestgedrag? Hoe leren wij hen verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en hun online leefgemeenschap? Dat kan door hen digitaal burgerschap bij te brengen. Door hen te leren respectvol en verantwoord met zichzelf en elkaar om te gaan op internet en sociale media. Digitaal burgerschap hangt nauw samen met sociale veiligheid op school. In een veilige school kunnen leerlingen pas echt leren en zich ontwikkelen tot verantwoorde digitale burgers. Als leerlingen online respectvol en met oog voor anderen met elkaar omgaan, kan de school ook een veilige en prettige omgeving blijven. Maar hoe krijg je dat als school voor elkaar?

Omgangsvormen

Alleen een beleidsplan, een pestprotocol en een les mediawijsheid is niet genoeg, denkt Joyce Kerstens, onderzoeker aan de NHL Hogeschool en promovenda op het onderwerp jeugd en internetveiligheid. Er moet structurele aandacht komen voor het thema 'omgaan met elkaar'. Want de dynamiek van omgangsvormen is veranderd door internet en sociale media. Kinderen zien online letterlijk niet altijd de gevolgen van hun woorden. Voor de één is het een grap, voor de ander voelt het pijnlijk. Maar dat uitspreken is soms moeilijk en als het via een berichtje gaat, leidt het vaak tot een ruzie in de WhatsApp-groep.

In de klas kunnen leerlingen hiermee veilig oefenen, zegt Kerstens. Bijvoorbeeld door hen (pest)situaties of online ruzies of situaties te laten analyseren. Zonder oordelen, maar met open vragen als: Wat gebeurt hier nu? Waar reageert hij op? Had hij dat ook anders kunnen oplossen? 'Bij voorkeur op basis van een fictief voorbeeld en voordat zich een incident op school of in de klas heeft voorgedaan. Doordat je leerlingen zelf laat nadenken over situaties waarmee zij dagelijks te maken hebben, komt het beter binnen', denkt zij.

Angst voor sociale media

Leraren zijn soms huiverig, omdat ze denken dat ze te weinig weten van sociale media om kinderen iets te kunnen leren. Of omdat ze het lastig vinden om er voor hen te zijn in moeilijke situatie. Maar om een ruzie tussen kinderen op het schoolplein uit te praten, hoef je er ook niet altijd zelf bij te zijn geweest. Scholen komen vaak pas in actie na de zoveelste online groepsruzie of als er schokkende filmpjes zijn verspreid. Het is belangrijk om deze zaken proactief te bespreken. De 'mindset' van leraren moet veranderen. Als leraar kun je een belangrijke rol vervullen door met in leerlingen in gesprek te gaan over wat ze online meemaken. Vooral op de basisschool vinden kinderen het leuk om daarover te vertellen. Door nieuwsberichten te gebruiken om het gesprek op gang te brengen en vooral open vragen te stellen, zoals je die ook zou

21^e-eeuwse vaardigheden en digitaal burgerschap

Sociale media kunnen in de klas worden gebruikt om iets te leren over 21^e-eeuwse vaardigheden als samenwerken, communiceren en sociale zelfredzaamheid. Zo kan een docent bijvoorbeeld een WhatsApp-groep oprichten voor leerlingen die vragen hebben over de stof. Die app is dan alleen daarvoor bedoeld en mag dus niet worden gebruikt om te roddelen. Tijdens het gebruik ziet de docent de omgangsnormen van de leerlingen en kan hij desgewenst bijsturen. **Tip voor leraren:** Een klas kan ook (in overleg met de schoolleiding) een Twitteraccount voor de school openen. Bedenk met de klas wat je naar buiten wilt brengen en voor wie? Bespreek de tweets van tevoren met elkaar. Is de boodschap duidelijk in 140 tekens? Staan er zaken in die mensen anders kunnen opvatten? Wordt er gereageerd?

Pubers op de middelbare school zijn lastiger te bereiken, omdat de band met docenten losser wordt, ouders wat meer op de achtergrond raken en de dynamiek onderling heftiger is.

stellen na een middagje speeltuin, kom je er snel achter wat kinderen online wel en niet prettig vinden.

Het is belangrijk dat je als leraar dan ook jouw mening geeft. Dat geeft leerlingen vertrouwen. Ze voelen dat ze niet de enigen zijn die iets eng of vervelend vinden. Bovendien ervaren ze dat de leraar weet wat er online kan spelen. Leerlingen kunnen samen nadenken over welke afspraken ze willen maken om het voor iedereen leuk te houden. Dat maakt het makkelijker elkaar aan te spreken als er iets gebeurt op de groepsapp. En wanneer ze er zelf niet uitkomen, vertellen ze het waarschijnlijk ook sneller aan de leraar.

Voortgezet onderwijs

Pubers op de middelbare school zijn lastiger te bereiken, omdat de band met leraren losser wordt, ouders wat meer op de achtergrond raken en de dynamiek onderling heftiger is. Ze roddelen meer over elkaar en vallen elkaar harder af. Sociale veiligheid creëren en digitaal burgerschap aanleren betekent ook dat leraren actief laten merken wat online wel en niet kan op school. Eventueel in samenwerking met instanties die kunnen uitleggen dat het strafbaar is om een naaktfoto van een minderjarige te verspreiden.

Bij de praktische uitwerking van sociale veiligheid en digitaal burgerschap is het van belang om als school na te denken over welke waarden en normen je wilt uitdragen, denkt Bianca van Os, adviseur aan de helpdesk van Stichting School & Veiligheid. Hoe open is de school over ongewenst gedrag op internet? Wat zijn sancties op dat gedrag en hoe voert de school die uit? Stel daar bijvoorbeeld een socialemediadeskundige in school voor aan, vergelijkbaar met een pestcoördinator. Zo

iemand kan meedenken over hoe de school het beleid praktisch kan vertalen. Kies iemand die sociale media leuk vindt.’

Ouders

Ook de rol van ouders is belangrijk bij digitaal burgerschap. De scheidslijn tussen school en privé wordt steeds onduidelijker, daarom moeten scholen in het voortgezet onderwijs ouders actiever bij school betrekken, vindt Van Os. ‘Een aantal scholen stuurde onlangs een brief aan de ouders omdat veel leerlingen de ‘roddelapp’ Secret op een negatieve manier gebruikten. Een school schreef dat zij er in de lessen aandacht aan besteedde, maar riep ouders op het onderwerp thuis ook bespreekbaar te maken. In de brief werd kort uitgelegd hoe de app werkt en de school gaf een voorbeeld van wat kinderen ermee deden. Je kunt als school dus actief aan ouders vragen om mee te werken aan de digitale omgangsvormen. Online veiligheid is een gedeelde verantwoordelijkheid. Alleen door leerlingen actief te laten nadenken over wat zij zelf doen op internet en sociale media, kunnen scholen een veilige omgeving vormen en helpen we leerlingen zelfredzaam en respectvolle digitale burgers te kunnen worden.’

Digitale hoffelijkheid

Remco Pijpers, strategisch adviseur bij stichting Kennisnet, spreekt in dit verband over het aanleren van digitale hoffelijkheid. ‘In het woord hoffelijkheid zitten alle aspecten waarmee we op een respectvolle manier met elkaar omgaan. Digitale hoffelijkheid kan leiden tot digitaal burgerschap. Als je hoffelijk bent, heb je respect, zorg en aandacht voor elkaar en voor andersdenkenden, ben je vriendelijk, attent, beleefd en complimenteus. Eigenschappen die nodig zijn in het sociale verkeer tussen mensen. We creëren ruimte voor anderen en werken daardoor prettig samen. Als je hoffelijk bent, wacht je soms even met reageren, neem je afstand en bedenk je van tevoren hoe jouw reactie bij de ander kan overkomen.’ Digitale hoffelijkheid biedt een goed beginpunt voor een gesprek met leerlingen. Wat verstaan zij onder hoffelijkheid? Tot welke punten komen zij die ze belangrijk vinden in de omgang met elkaar? Wat gebeurt er als je niet hoffelijk bent?

Digitaal burgerschap

EEN GOEDE BURGER...

- 1 Komt op voor gelijke rechten en kansen voor iedereen.
- 2 Behandelt anderen met respect en pest niet.
- 3 Respecteert andermans grenzen en eigendommen en steelt niet.
- 4 Communiceert met anderen op een duidelijke, vriendelijke en involende manier.
- 5 Staat ervoor open om bij te leren, ook in zijn of haar latere leven.
- 6 Gaat verantwoordelijk met geld om.
- 7 Steunt onze democratische grondrechten actief, zoals het recht op vrije meningsuiting etc.
- 8 Neemt het op voor een ander, die in het gedrang zit.
- 9 Gaat verstandig om met zijn of haar fysieke en mentale gezondheid.

EEN GOEDE DIGITALE BURGER

Komt op voor gelijke digitale rechten en kansen voor iedereen.

Behandelt anderen online hoffelijk en met respect. Weet zich in anderen in te leven en pest niet.

Respecteert online andermans grenzen en eigendommen en vraagt toestemming voor het overnemen van andermans digitale werk.

Hoi!

Maakt een afgewogen keuze over hoe hij of zij met anderen communiceert op digitale media.

Hoi!

Gebruikt digitale middelen en toepassingen om (bij) te leren, en houdt dat bij.

Gaat online verstandig met geld en betaalgegevens om, bijvoorbeeld in games.

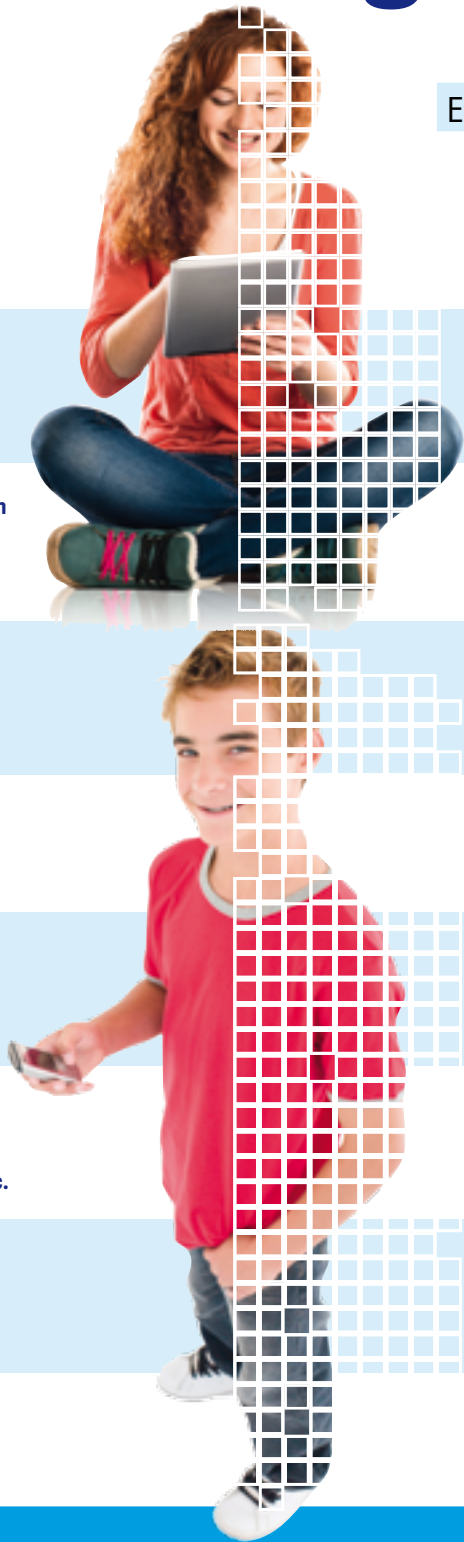

Staat op sociale media achter onze democratische grondrechten, zoals het recht op vrije meningsuiting etc.

Heeft oog voor de privacy van zichzelf en van een ander. Deelt dus geen informatie (zoals plaatjes) die schadelijk kan zijn en durft iemand in digitale nood te helpen.

Gaat bij mediagebruik verstandig om met zijn of haar gezondheid.

Samen online

De hele klas zit in de WhatsApp-groep, behalve één leerling. Op iedere school komen zulke incidenten voor. Groepsprocessen zijn veranderd door internet en sociale media. In veel gevallen heeft de leraar geen idee wat er speelt. Het is voor de leraar daarom soms lastig te bepalen hoe hij ermee moeten omgaan.

Hoe kom je erachter of leerlingen elkaar uitsluiten of iemand belachelijk maken?

Hoe leren we leerlingen dat het ook anders kan? Met andere woorden: hoe gaan we om met groepsdruk en groepsdynamiek? Leraren kunnen dit proces sturen. Dat is van belang om voor leerlingen een veilige omgeving te creëren. Het hoort bij opvoeden tot goed digitaal burgerschap. Een groot probleem is dat de meeste leraren niet zien wat zich afspeelt op de telefoons van de leerlingen, stelt Justine Pardoën, specialist jeugd en media bij Bureau Jeugd & Media. Maar ze kijken ook niet. Terwijl leerlingen het heel gewoon vinden als docenten wel meekijken. 'Het bewustzijn begint bij het besef dat je niets ziet als je niet kijkt. Want niets zien betekent geenszins dat alles in orde is. Veel kinderen zitten door de WhatsApp-groepsdruk dag in, dag uit in een onveilige situatie.'

Voor kinderen is er weinig verschil tussen online en offline. 'Een ruzie in de groep kan online buiten school beginnen, maar heeft direct effect op hoe de kinderen de volgende dag in de klas zitten.' Zoals leraren reageren op ruzies in de gang, zo kunnen zij ook reageren op online ruzies.

WhatsApp-groep

Volwassenen die vroeger zijn gepest, vinden het achteraf vaak het ergste dat niemand ingreep, zegt Pardoën. Door niets te doen lieten zij een pestcultuur bestaan. Mentoren doen er daarom goed aan zelf een WhatsApp-groep aan te maken voor de hele klas. Regelmatig plaatsen ze daar berichtjes in. Dat kan zakelijk zijn, maar hoeft niet. Als het maar de hele klas aangaat. Leraren zien dan beter hoe de communicatie verloopt. Door ter plekke commentaar te geven of iets later in de les te bespreken, kunnen zij op een natuurlijke wijze bijsturen.

Pardoën: 'Natuurlijk maken leerlingen meteen een andere WhatsApp-groep aan, waar de

leraar niet inzit. Maar dat is niet erg. Het effect is dat de leraar laat zien de communicatie van leerlingen serieus te nemen. Zo wordt het makkelijker om hulp te vragen als dat nodig is. Ook het besef dat er iemand meekijkt kan al een rem zetten op grensoverschrijdend gedrag.' Uitsluiting op sociale media kan heel subtiel gaan: iemand meldt zich op de WhatsApp-groep, maar er reageert nooit iemand. 'Misschien zijn er geen directe daders, een slachtoffer is er wel', aldus Pardoën.

Zelfbeeld

Sociaal psycholoog Arjan de Wolf vindt uitsluiting ook pesten. 'In de hersenen zijn dezelfde gebieden actief als bij fysieke pijn.' De Wolf is medeauteur van het boek 'Aanpak van radicalisme: een psychologische analyse' waarin de rol van groepsdruk en groepsdynamiek een belangrijke rol speelt. Groepsgedrag heeft alles te maken met ons zelfbeeld, legt hij uit. Onze identiteit wordt bepaald door het idee dat we hebben van onszelf als persoon en door de groepen waartoe we behoren. We beoordelen onze eigen groep altijd beter dan andere groepen omdat dit positief afstraalt op ons zelfbeeld. Voor pubers zijn groepen nog belangrijker dan voor volwassenen. Ze zijn vaak onzeker over zichzelf. Doordat hun lichaam en motoriek verandert, halen ze minder bevestiging uit hun persoonlijke zelfbeeld. Groepen waartoe ze behoren worden dus belangrijker voor een positief zelfbeeld. Leraren moeten zich daarvan bewust zijn, vindt De Wolf.

Omstanders

Groepsnormen worden vaak bepaald door een klein aantal leerlingen. De periferie accepteert die normen. Dergelijk groepsgedrag kan uit de hand lopen. Denk maar aan de challenge-spelletjes waarbij kinderen zichzelf of elkaar uitdagen

met gekke opdrachten. Zo deden leerlingen van een basisschool onlangs een wedstrijdje wie het langst deodorant op zijn arm kon spuiten met brandwonden tot gevolg. Dergelijk groepsgegedrag kan ernstige slachtoffers maken.

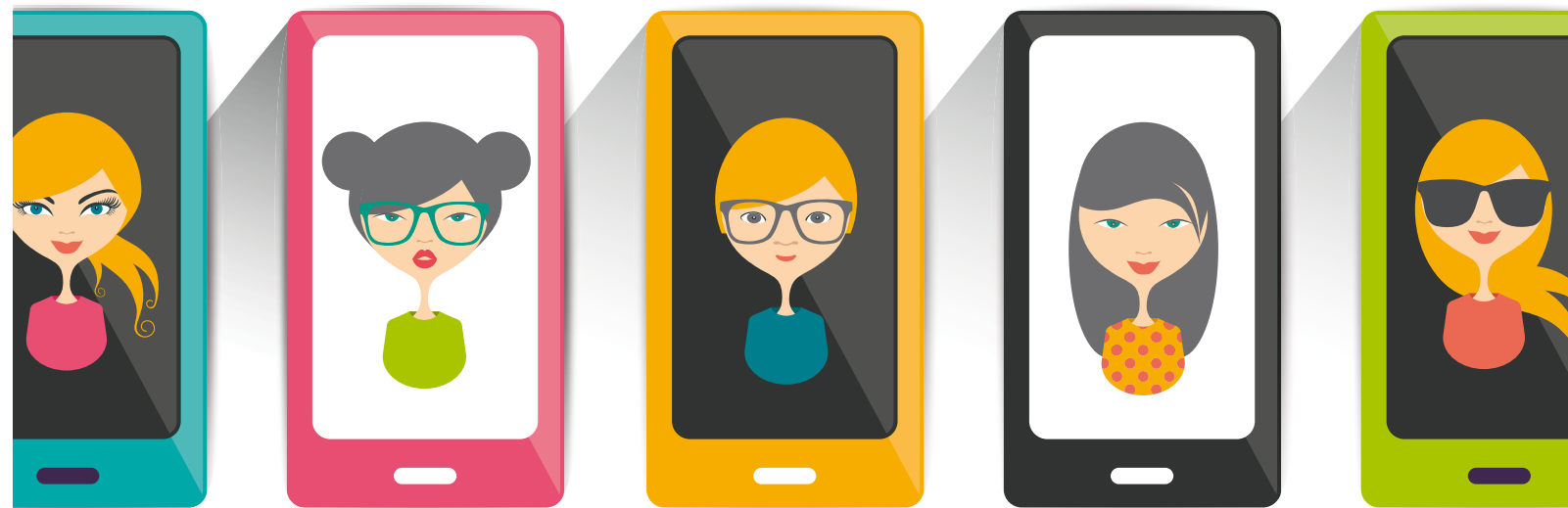
Uit onderzoeken naar het omstanderseffect, waarbij iemand wordt gepest en niemand iets doet, blijkt dat mensen vaak wel iets willen doen maar niet weten wat. Kinderen en tieners denken dat ze klikken als ze een leraar op de hoogte stellen of ze zijn bang zelf gepest te worden als ze tegen de groep ingaan. Vertel leerlingen dus dat het erg dapper is om dat wel te doen, zegt Pardoën. En zorg dat je als leraar ook online bereikbaar bent.

Als leerlingen groepsprocessen goed begeleiden, kunnen negatieve gedragsregels worden omgezet in positieve normen. Dan wordt het stoer om anderen te helpen of om op te komen voor de zwakkeren. Zo kan er een veilige groepscultuur ontstaan waarin leerlingen kunnen leren en tot bloei komen.

Dan wordt het stoer om anderen te helpen of om op te komen voor de zwakkeren. Zo kan er een veilige groepscultuur ontstaan waarin kinderen kunnen leren en tot bloei komen.

EXPERIMENT MET DE KLAS

Als de leraar leerlingen vraagt of ze zouden ingrijpen als anderen worden gepest, zeggen de meeste ja. Maar in werkelijkheid vergt ingrijpen nogal wat moed. Met een experiment kun je leerlingen dit laten ervaren. Spreek met één leerling af dat de leraar die leerling in een lesuur flink voor schut zet. De anderen weten niets van deze afspraak. Wie neemt het ter plekke op voor het slachtoffer? Na afloop kun je dit met de klas bespreken.

TIPS VOOR HET KWEKEN VAN GEZONDE GROEPS CULTUUR:

- Zorg dat je als leraar weet wat leerlingen gebruiken aan apps en sociale media.
- Zorg dat je als mentor in een WhatsApp-groep met de klas zit.
- Stel kwetsende communicatie of uitsluitingsgedrag in een groeps-app in de klas aan de orde.
- Doe dit het liefst voordat er een incident is.
- Leerlingen stappen liever naar iemand toe die sociale media begrijpt en gebruikt, dan naar iemand die er negatief over is.
- Gebruik eventueel een telefoon van school speciaal voor het contact met leerlingen, zodat je ook buiten schooltijd op bepaalde tijden bereikbaar bent.
- Verzin groepsopdrachten waarbij leerlingen ervaren hoe het is om buitengesloten te worden. Dat maakt meer indruk dan een opsomming van wat wel en niet mag.

Grenzen stellen

Stuur me een foto van jezelf ;-)

Ook verliefd worden, flirten en seks hebben gebeurt soms online. Slechts een klein deel van de pubers maakt seksueel uitdagende filmpjes en foto's van zichzelf of hun vrienden. Deze foto's maken en versturen noemen we sexting. Vaak gebeurt dat binnen intieme of vertrouwde relaties met wederzijdse instemming.

Sexting wordt pas een probleem wanneer de omgeving de foto's ziet of als ze zonder medeweten van de afzender ergens op internet of in de telefoons van anderen opduiken. Wat soms begint als onschuldig experimentergedrag, kan verstrekking gevolgen hebben als de foto's worden verspreid.

Het is belangrijk om daarover als docent in de klas te praten. Maar hoe doe je dat? Hoe leer je jongeren hun eigen en andermans grenzen te respecteren?

Leefwereld van pubers

Verdiep je als docent in de leefwereld van pubers, zegt Ineke van der Vlugt, deskundige seksuele ontwikkeling en opvoeding van de jeugd bij Rutgers WPF. 'Er zijn zo veel verschillende situaties denkbaar waarin foto's worden genomen. In vrijheid, maar ook onder druk of dwang. Soms is er drank in het spel of zijn jongeren zo verliefd dat ze zwichten voor de ander.'

Grenzen voelen

Praten over sexting is ook praten over seksualiteit. Dat is persoonlijk, normaal en spannend, zegt Jacqueline Kleijer van Pretty Woman, dat voorlichting en hulpverlening rond relaties en seksualiteit biedt aan meiden van 12-23 jaar. 'Vaak is er al snel sprake van een oordeel. Maar experimenteren hoort bij de identiteitsvorming en bij de seksuele ontwikkeling van jongeren. Grenzen ontdekken doen jongeren soms door ze te overschrijden.' Het leren uitspreken van wensen kan pas in een veilige sociale omgeving. In de klas kunnen jongeren bijvoorbeeld oefenen met het verkennen van hun grenzen. Kleijer: 'Je kunt ze letterlijk grenzen laten voelen en dat aangeven in afstand en nabijheid. Zo ervaren kinderen hoe je in het echte leven je grenzen aangeeft. Vertaal dit samen met de leerlingen naar online gedrag.'

nice

love u

TIPS OM GRENZEN EN WENSEN IN DE KLAS TE BESPREKEN:

- Raadpleeg de publicatie van Mijn Kind Online/Kennisnet over Voorlichting over sexting – tips voor scholen (www.mijnkindonline.nl/artikelen/voorlichting-over-sexting-tips-voor-scholen).
- Bespreek verschillende uitdagende profielfoto's van onbekende jongeren. Wat zouden die beelden kunnen zeggen over de persoon?
- Bespreek verschillende situaties waarin jongeren seksueel getinte foto's van zichzelf hebben gemaakt en die op sociale media hebben gedeeld.
- Laat jongeren nadenken over redenen waarom zij dit doen. Waar ligt voor henzelf de grens en wat is hun mening?
- Laat jongeren aan de hand van uiteenlopende verhalen over sexting aangeven wanneer sprake is van vrijwilligheid, dwang, verleiding of chantage.
- Laat zien hoe je je weerbaar kunt opstellen tegen druk van buiten om bijvoorbeeld foto's te maken of verder te verspreiden. Oefen in verschillende situaties.

(Bron: o.a. Rutgers WPF, www.rutgerswfp.nl)

Moet je dit zien...

Veilig delen

In de oudste groepen van de basisschool, als veel kinderen al een smartphone hebben, begint ook het online delen van foto's, filmpjes en plaatjes. Ouders en leraren hebben niet altijd invloed op wat kinderen te zien krijgen.

Op internet is alles te vinden – én te delen. Zo zijn gruwelijke onthoofdingsfilmpjes massaal gedeeld onder scholieren. Zonder enige context kan het zien van zulke beelden voor leerlingen behoorlijk beangstigend zijn. Maar het is niet zo gemakkelijk om dat toe te geven of te zeggen tegen een docent. Groepsdruk speelt daarbij een belangrijke rol.

Actief bespreken

In een sociaal veilige school weten leerlingen wat de school wel en niet tolereert. Dit is vastgelegd in het schoolveiligheidsplan. De leraar kan actief met de klas bespreken welke beelden kinderen wel of juist niet prettig vinden om naar te kijken. Hoe voelt het om nare beelden ongevraagd op je telefoon te krijgen? Waarom is het moeilijk daar in een groep iets van te zeggen? Sta je er zelf weleens bij stil hoe jouw teksten of beelden bij anderen overkomen?

Vertrouwen

Het is goed als leraren in zo'n klassengesprek ook vertellen hoe zij daar tegenaan kijken, vindt Solange Jacobsen, adviseur op het gebied van school en veiligheid. 'Dat sterkt de leerling in zijn vertrouwen: 'Blijkbaar ben ik niet de enige die het eng vindt.' De leraar kan het vertrouwen versterken als leerlingen samen nadenken over welke beelden ze wel en niet acceptabel vinden binnen de groep. 'Zo leren ze hun eigen grens en die van anderen kennen. Dat maakt het gemakkelijker voor kinderen om elkaar aan te spreken of om naar de leraar te gaan als iemand die grens overschrijdt.'

Pubers

Voor pubers is het bijna niet mogelijk om schokkende beelden geheim te houden. Als ze willen kunnen ze het materiaal overal opzoeken. Daarom is het als docent soms beter om te proberen een context aan dergelijke beelden te geven en met leerlingen te praten over wat er gebeurt. Het kan ook zinvol zijn om een vechtfilmpje dat in het nieuws is geweest en waarin een of enkele scholieren worden gemolesteerd in de klas te laten zien en te bespreken. Dit biedt een kans om te praten over de omstanders en waarom zij niet ingrijpen. Ook de rol van de filmers is belangrijk. En van iedereen die het filmpje doorstuurt of liket. Wat doe jij als je zo'n filmpje krijgt? Maakt het verschil of je het slachtoffer kent? Hoe zou je hem of haar kunnen helpen? Het naspelen van nare situaties waarin niemand ingrijpt, kan leerlingen ook inzicht geven. Zo leren zij zich in te leven en ervaren ze hoe het is om tegen een groep in te gaan.

Whatsappen in het weekeinde?

Mogen leerlingen en leraren contact hebben via sociale media? Zo ja: ook in het weekeinde en over privéproblemen? 'Met een gezamenlijke visie voorkom je veel problemen.'

Mag een leerling een mailtje aan een leerkracht sturen over een huiswerkgave? Ja, natuurlijk. Mag een leerkracht via Twitter een erotische direct message sturen aan een leerling? Nee, natuurlijk niet.

In deze voorbeelden is het duidelijk wat wel en niet door de beugel kan. Maar tussen deze uitersten ligt een enorm grijs gebied. Mag een leerling een leraar volgen op Twitter? En mag die leraar de leerling dan terugvolgen? En privé-boodschappen sturen? Is het gepast als een leraar op Facebook vrienden wordt met leerlingen? En als leerlingen sms-jes en WhatsApp-berichten sturen aan de leraar? Op zijn privételefoon? Na acht uur 's avonds? Over privéproblemen, die doorspelen in de klas?

'Het antwoord op die vragen zal per school verschillen', zegt Bianca van Os, adviseur aan de helpdesk van Stichting School & Veiligheid. 'Dat is afhankelijk van de leerling-populatie en de leraren zelf. En daar moet je dus per school afspraken over maken. Organiseer teambijeenkomsten om hier over te praten en samen regels op te stellen.' Vinden we het bijvoorbeeld acceptabel om 's avonds te whatsappen met een leerling? En zo nee, spreken we af om dat voortaan niet te doen? Of benoemen we uitzonderingen waarbij het toch acceptabel zou zijn?'

Het voordeel van zo'n discussie is dat de samen opgestelde regels beter worden nageleefd. 'Een protocol dat van bovenaf wordt opgelegd, is snel een papieren tijger. En bovendien is het makkelijker om elkaar aan te spreken als je ziet dat een collega iets doet dat niet in de afspraken staat.'

Maatschappelijk werker

Wat in de discussie zeker aan bod zou moeten komen is de vraag of de digitale contacten altijd

school-gerelateerd moeten zijn. Want op sociale media kom je, zeker 's avonds thuis, snel tot persoonlijk contact. Daardoor wordt de drempel voor leerlingen lager om ook privéproblemen aan de orde te stellen. Van Os: 'Dat versterkt de band met de leraar. Maar wil je als leraar in je weekeinde wel een maatschappelijk werker zijn? En wil je als school wel dat je leraren die rol innemen? Stel jezelf de vraag met welk doel je sociale media inzet.'

Een ander interessant punt is of leraren op Facebook vrienden zouden mogen worden met leerlingen. Van Os: 'Op sommige scholen hebben leraren een zakelijke Facebook-pagina of een zakelijk Twitter-account. Daar zijn ze meester Bart, die vragen beantwoordt over lesstof. En niet Bart de Vries die zijn vakantiefoto's laat zien.'

Sancties

In de afspraken die worden opgesteld zouden ook de sancties moeten worden opgenomen - tot en met in welke gevallen de politie wordt ingeschakeld. En ook leerkrachten die nieuw binnenkomen zouden het protocol moeten ondertekenen, zodat iedereen op de hoogte blijft van de afspraken.

Dergelijke afspraken geven ook duidelijkheid aan de ouders. Van Os: 'Als die zich zorgen maken omdat hun zoon of dochter het hele weekeinde zit te tweeten met een leerkracht, kun je laten zien wat er daarover op papier staat. En kun je uitleggen waarom dat zo is afgesproken. En je kunt ook meteen ingrijpen als de docent hiermee tegen de regels handelt. Want er gaat nog genoeg mis op sociale media, tussen leraren en leerlingen. Met een gezamenlijke visie voorkom je al veel problemen.'

CHECKLIST

Een gedragscode over contact tussen leraar en leerling via sociale media geeft in elk geval antwoord op de volgende vragen:

- 1 Mogen leraren contact hebben met leerlingen via sociale media?
- 2 Mag dat alleen als het contact openbaar is, en dus voor iedereen zichtbaar, of mag het ook één op één?
- 3 Mag dat contact op alle dagen van de week en alle uren van de dag plaatsvinden - dus ook in het weekeinde of 's avonds?
- 4 Mag dat contact alleen over schoolwerk gaan, of ook over eventuele privéproblemen?
- 5 Wat gebeurt er als er over de regels van deze afspraken heen wordt gegaan, of als je signaleert dat een collega dat doet? Bij wie wordt dat bijvoorbeeld gemeld? Overigens heeft de medezeggenschapsraad een instemmingsrecht bij het vaststellen van een gedragscode of protocol. Dat is een goede aanleiding om binnen de MR aandacht te besteden aan sociale veiligheid en sociale media op uw school.

Arjan van der Meij, docent natuurkunde aan het Christelijk College De Populier in Den Haag. Tweet dagelijks over onderwijs.

'Enkele leerlingen volgen mij op Twitter, maar ik volg hen nooit terug. Daardoor kunnen we elkaar dus ook geen privéberichten - direct messages - sturen. Dat is prima. Ik word ook geen vrienden met leerlingen op Facebook. Want ik wil een zakelijke relatie met mijn leerlingen houden, en ik wil niet zien wat ze eventueel over elkaar of mijn collega's zeggen. Er zijn docenten die het anders doen. Die tweeten dat ze een toets gaan nakijken, en dat levert reacties op van leerlingen die willen weten wat hun cijfer is. Dat is de vrije keuze van

die collega's, ik veroordeel dat niet. Maar daar zou ik me zelf niet goed bij voelen. Ik zet die cijfers gewoon in de elektronische leeromgeving, dan ziet iedereen ze op hetzelfde moment. En hoeft ik er ook geen contact met leerlingen over te hebben via sociale media. Als je al zo'n contact hebt, als leraar, zou ik adviseren om dat in elk geval openbaar te houden. Als ik zelf op school met een leerling praat, houd ik bij voorkeur de deur van het lokaal open. Doe dat dan ook digitaal. Wij hebben als school een protocol opgesteld over hoe we op sociale media omgaan met leerlingen. Wat er precies in staat weet ik niet uit mijn hoofd, maar toen ik het destijds las dacht ik: zelf ben ik strenger. Dus dat zit wel goed.'

Wat zijn de juridische kaders?

Het is natuurlijk niet de bedoeling om elke leerling of leraar die zich online misdraagt ogenblikkelijk naar de gevangenis te sturen. Wel kan de school met enige juridische kennis beter bepalen wat wel of niet toelaatbaar is en zo een concreet beleid opstellen. En bij signalen van online misdrijven een betere inschatting maken van de ernst van de situatie.

CYBERPESTEN

Als leerlingen betrokken zijn bij cyberpesten, kan dat een negatieve invloed hebben op de sociale veiligheid op school. We spreken van cyberpesten als het pesten via internet gebeurt en langdurig is of een langdurig effect heeft (zoals het verspreiden van foto's die lastig te verwijderen zijn). Het gaat hierbij om een opzettelijke intentie van de dader(s) om het slachtoffer te schaden, voor gek te zetten enzovoort. Cyberpesten staat niet als zodanig in het strafrecht, maar het kan wel geschaard worden onder belediging, smaad of laster, discriminatie, bedreiging, stalking of identiteitsfraude. En dat is allemaal wel strafbaar.

STRAFBAAR GEDRAG

Leerlingen onder de 12 jaar kunnen niet strafrechtelijk worden vervolgd. Wel kunnen zij als het echt uit de hand is gelopen verplicht begeleid worden door Bureau Jeugdzorg. Jongeren tussen de 12 en 18 jaar die een strafbaar feit plegen, kunnen worden gestraft volgens het jeugdstrafrecht. Maar vóór alles is het zaak om dit als school zoveel mogelijk te voorkomen.

BEDREIGING

Wordt een leerling bedreigd via internet, dan is dit ook een strafbare vorm van cyberpesten. Het gaat dan om zware dreigementen om het slachtoffer iets aan te doen, wat door het slachtoffer serieus wordt opgevat. De hoogte van de straf is afhankelijk van de ernst van de situatie. De maximumstraf is twee jaar gevangenisstraf of een geldboete van maximaal 20.000 euro.

BELEDIGING, SMAAD OF LASTER

Hiervan is sprake als opzettelijk iemands goede naam of eer wordt aantast door opeenvolgend:

- het doen van kwetsende uitspraken over het slachtoffer;
- het slachtoffer van iets te beschuldigen (wat niet kan worden bewezen);
- opzettelijk onwaarheden over het slachtoffer als waarheid te verkondigen.

In het geval van smaad of laster moet dit dan wel publiekelijk gebeuren. Als het plaatsvindt door middel van een privé-bericht is daarvan geen sprake, omdat alleen de ontvanger dat leest. Een voorbeeld van smaad/laster zijn de zogenaamde 'bangalijsten': meisjes die met naam worden genoemd op een openbare lijst als makkelijk te krijgen.

STALKING

Ook is cyberpesten strafbaar als het slachtoffer wordt gestalkt. Er is sprake van cyberstalking als het slachtoffer voortdurend wordt lastiggevallen via internet. De dader stuurt dan bijvoorbeeld telkens vervelende mails of weet iedere keer weer het nieuwe sociale media-account van het slachtoffer te achterhalen en valt hem daar lastig. De straf op stalking varieert van een taakstraf tot een gevangenisstraf van maximaal 3 jaar.

IDENTITEITSDIEFSTAL

Soms maken cyberpesters zich schuldig aan identiteitsdiefstal. Dit heeft de laatste jaren veel in de belangstelling gestaan (onder meer door de zaak-Freek, zie www.mijnkindonline.nl/freek) en zelfs geleid tot een nieuwe wet. Iemand die nu een nepprofiel aanmaakt en de identiteit van iemand anders aanneemt, is alleen daarvoor al strafbaar. Dus onafhankelijk van wat hij dan verder met dat account doet. In het ergste geval kan de dader hiervoor vijf jaar cel krijgen.

DREIGTWEETS

Vrijheid van meningsuiting is een groot goed, waar op internet dankbaar gebruik van wordt gemaakt. Er zijn ook in Nederland echter wel grenzen aan die vrijheid. Bijvoorbeeld in het geval van dreigtweets. Als een jongere de school en/of haar medewerkers via internet bedreigt, pleegt hij een strafbaar feit. Hij gaat dan hoogstwaarschijnlijk niet naar Bureau HALT, maar komt automatisch in aanraking met het Openbaar Ministerie. Dat kan leiden tot een aantekening op zijn strafblad en twee jaar gevangenisstraf of een hoge geldboete. Maar ook als leerlingen of medewerkers nare berichten over de school verspreiden mag de school natuurlijk ingrijpen. Het komt immers de sociale veiligheid op de school niet ten goede.

DISCRIMINATIE

Discriminatie, iemand beledigen op grond van zijn ras, geloof, huidskleur, handicap, sekse of seksuele voorkeur, is online net zo strafbaar als offline. Zo werden Facebookers die de voetballer Leroy Fer uitmaakten voor 'aap' via hun IP-adres achterhaald en kregen een boete van 360 euro.

HACKEN

Hacken is strafbaar. Het is computervredesbreuk. Het kan leiden tot een geldboete van maximaal 20.000 euro of een jaar celstraf. Hacken kan op diverse wijzen plaatsvinden. Naast het inbreken in iemands computer, kunnen ook aanpassingen aan het computersysteem hieronder vallen. Mogelijk hacken leerlingen als hobby en willen ze kijken hoe ver ze kunnen komen. Of ze willen laten zien dat het met de beveiliging van het systeem slecht is gesteld. Hacken hoeft dus niet per definitie met een slechte intentie of gevolg te zijn. Het raden, achterhalen en vervolgens gebruiken van wachtwoorden is dan wel strafbaar, maar wordt de leerlingen soms ook wel erg makkelijk gemaakt. Het is dus belangrijk dat de school zelf hier voorzichtig mee omgaat.

VERSPREIDEN VAN (BLOOT)FOTO'S/FILMPJES/BERICHTEN

Door de school

Het plaatsen van foto's en filmpjes van kinderen op internet is niet zonder risico. Het kan misbruikt worden door pedofielen of door cyberpesters. Voorzichtigheid is dus geboden. Volgens de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) moeten scholen vooraf toestemming vragen aan ouders om foto's of filmpjes van leerlingen te publiceren. Jongeren van 16 jaar of ouder moeten zelf toestemming geven (of weigeren). Maar ook al hebben ouders of jongeren ingestemd, dan nog moet de school rekening houden met het portretrecht. Hiermee kan de geportretteerde bezwaar maken tegen publicatie als hij vindt dat zijn privacy daardoor wordt geschonden, of dat de foto hem belachelijk maakt (of zo kan worden gezien). Inbreuk op het portretrecht is een overtreding en kan worden bestraft met een geldboete van maximaal 20.000 euro. De school zal dus bij het publiceren van foto's en filmpjes van leerlingen altijd een goede afweging moeten maken tussen het privacybelang en het belang om de beelden online te zetten. Los hiervan heeft de school de verplichting om de privacy van haar leerlingen online te beschermen, bijvoorbeeld om de gegevens af te schermen van onbevoegden en zoekmachines.

Door leerlingen

Het zonder toestemming maken, doorsturen of publiceren van (bewerkte) foto's van een leerling, of het maken van stiekeme opnames van een medeleerling of docent, is strafbaar. De dader kan een geldboete of zes maanden cel krijgen. Als een minderjarige leerling in een seksuele context op beeld wordt vastgelegd, is de maker van de foto of het filmpje in principe voor de wet strafbaar voor het produceren van kinderporno. Ook als het is gemaakt door de jongere zelf. Degene die het beeldmateriaal online zet of doorstuurt naar zijn vrienden ('sexting') maakt zich strafbaar aan het bezitten en verspreiden van kinderpornografie. Op het bezitten en/of verspreiden van kinderporno staat een maximum van vier jaar celstraf. In de praktijk echter zal de rechtspraak rekening houden met pubergedrag en terughoudend zijn om jongeren voor een zedendelict te veroordelen. Gekozen kan worden voor vervolging onder belediging, laster en/of smaad. Worden de seksueel getinte beelden of berichten vrijwillig tussen twee jongeren uitgewisseld, dan is er natuurlijk niets aan de hand. Wél als ze daarna worden doorgestuurd naar anderen, worden gebruikt om te pesten of om iemand te chanteren.

Tussen leerkrachten en leerlingen

Sexting tussen onderwijzend personeel en leerlingen is uiteraard uit den boze. Vaak begint het met onschuldige berichtjes, die uiteindelijk leiden tot seksueel contact. Bespreek dus met het team wat professioneel online gedrag is en waar de grens ligt, ook met betrekking tot de socialemediaprofielen. Zorg dat deze grenzen bij het personeel bekend zijn, en dat de afspraken daarover worden vastgelegd. Bijvoorbeeld in een privacy-protocol of gedragscode.

Privacy-tips voor scholen

Bij sociale veiligheid is ook privacy een belangrijk aandachtspunt. Uw school heeft een verantwoordelijkheid in het bewaken van de privacy van leerlingen en medewerkers. Deze tips helpen om de privacy te waarborgen. Dit zijn de tips van Job Vos, jurist van Kennisnet.

Bij privacy gaat het om gegevens van en over leerlingen en medewerkers. Het kan daarbij zelfs gaan om gevoelige informatie, zoals medische gegevens. De zorg voor die data is toevertrouwd aan uw school.

De leerlingen, hun ouders en medewerkers vertrouwen erop dat uw school zorgvuldig met hun persoonsgegevens omgaat. Uw school heeft een verantwoordelijkheid in het bewaken van hun privacy. Deze tips van Kennisnet-jurist Job Vos helpen u daarbij.

- 1 Uw school is verantwoordelijk voor de gegevens van leerlingen en medewerkers. Dat betekent dat:
 - a. U bepaalt welke gegevens er van en over leerlingen en medewerkers worden vastgelegd in de verschillende (administratie)systemen.
 - b. Er niet meer gegevens worden vastgelegd dan strikt noodzakelijk is. Informatie die niet gebruikt wordt op school, levert alleen maar een extra risico op in geval van bijvoorbeeld een datalek.
 - c. Gegevens in de schoolomgeving blijven: voorkom het gesleep van gegevens op bijvoorbeeld onbeveiligde laptops of usb-sticks. U moet steeds 'in control zijn' over deze gegevens.
 - d. De toegang tot administratiesystemen beperkt wordt tot alleen die personen en medewerkers die functioneel toegang moeten hebben tot de persoonsgegevens.
 - e. De opgeslagen persoonsgegevens beveiligd zijn tegen verlies, beschadiging of onbevoegde toegang.
- 2 Als er leveranciers worden ingeschakeld (bijvoorbeeld voor een salarisadministratie, leerlingadministratie of elektronische leeromgeving) en die leverancier ontvangt persoonsgegevens, dan moet uw school privacy-afspraken maken en die vastleggen in een bewerkersovereenkomst. Gebruik de 'Checklist privacy-afspraken voor scholen' die te vinden is op www.kennisnet.nl.
- 3 Stel een gedragscode op voor leerlingen én leerkrachten met daarin de afspraken over digitaal pesten, bedreigingen, schelden en privacy. Maar ook over de grens tussen werk en privé. Zorg dat deze gedragscode wordt besproken en vastgesteld door de medezeggenschapsraad (MR).
- 4 Sociale media inzetten op school? Wees zorgvuldig en laat u niet weerhouden door de angst voor privacy-schending. Zorg dat u weet wat een programma of applicatie doet met de informatie en/of foto's. Onderzoek de kansen en de mogelijke risico's en neem maatregelen, zodat het gebruik van sociale media leuk, leerzaam én veilig blijft.
- 5 Neem een mediaprotocol op in het Schoolveiligheidsplan, waarin u ook sociale media benoemt. Wat op het schoolplein gebeurt, gaat tenslotte op sociale media verder.
- 6 Zorg altijd voor toestemming van de ouders als u foto's of persoonlijke informatie publiekelijk deelt. Het is niet meer genoeg dat u éénmalig algemene toestemming vraagt om foto's of informatie van leerlingen te mogen gebruiken. U moet specifieke

toestemming vragen. Dus toestemming voor foto's op de website, in de nieuwsbrief, in de schoolgids of folder en toestemming voor sociale media.

7 Plaats op de openbare website alleen groepsfoto's en maak herkenbare portretten en persoonlijke gegevens alleen beschikbaar voor ouders en medewerkers met een inlogcode. Koppel geen namen aan foto's.

8 Verwijder kritische reacties van leerlingen of ouders niet meteen (tenzij ze een fatsoensgrens overschrijden, natuurlijk). Reageer openbaar en neem eventueel contact op voor een persoonlijk gesprek.

9 Organiseer ontmoetingen met ouders over mediawijsheid. Leg uit waarom het belangrijk is dat kinderen daarin worden onderwezen, benadruk de grote aantrekkingskracht van media op kinderen en daarmee de kansen voor het onderwijs, en leg uit wat uw school doet om de privacy van leerlingen te waarborgen.

10 Bespreek in de klas de omgangsvormen op sociale media. Wat is leuk en wat is niet meer leuk? Waar ligt de grens? Hoe houdt iedereen rekening met elkaars privésfeer? Besteed door alle lessen heen aandacht aan mediawijsheid.

Zo beperk je de schade

Er gaan geruchten over een nieuwe app, waarmee anoniem nare berichten worden gestuurd. Er circuleren foto's van een leerlinge in sexy poses. Een leerkracht is op Facebook een beetje té gezellig met zijn leerlingen. Een leerling heeft eigen apps op de tablets van school gezet. Een ouder trekt aan de bel omdat haar kind online wordt gepest. Er zijn dreig tweets waarin de school wordt genoemd.

Als school bent u verantwoordelijk voor een veilig schoolklimaat, zodat leerlingen het beste uit zichzelf kunnen halen. Dit soort incidenten komen een veilig klimaat niet ten goede. Wat kunt u doen?

STAP 1 Leg afspraken vast

Als het goed is heeft de school een schoolveiligheidsplan met een pestprotocol en een privacyprotocol of gedragscode voor het personeel hoe om te gaan met Facebook, WhatsApp, Twitter en andere vormen van communicatie met leerlingen. Deze informatie moet voor alle leerlingen en onderwijzend personeel helder en toegankelijk zijn, zodat iedereen waar hij aan toe is. Als het dan toch misgaat, is duidelijk wie wat wanneer moet doen en kan er snel gehandeld worden om erger te voorkomen. Wat er in zo'n situatie in ieder geval moet gebeuren:

De directie maakt een inschatting van de situatie. Dit kan bijvoorbeeld met behulp van online monitoring van berichten over school. Is er sprake van grensoverschrijdend online gedrag? Is het een bedreiging voor de sociale veiligheid van de school? Zo ja, dan treedt meteen het veiligheidsplan in werking. Een voorbeeld: Leerlingen die op sociale media klagen over school (bij elk nieuw schooljaar is #kutschool weer trending topic) vallen daar niet echt onder. Dan is het wel goed om daar klassengesprekken over te voeren.

Hebben de berichten echter grote impact, omdat bijvoorbeeld een twitteraar duizenden volgers heeft, of gaan de berichten echt te ver, dan moeten er volgende stappen worden genomen.

STAP 2 Onderzoek de feiten

De mentor of vertrouwenspersoon voert gesprekken met de betrokkenen en ouders. Hieruit moet helder worden wat er precies is gebeurd, of er mogelijk strafbare feiten zijn gepleegd (zie 'Juridische kaders'), wat de slachtoffers en ouders willen dat er gebeurt, of en hoe de daders kunnen worden aangepakt. In het geval van strafbare feiten: schakel de schoolagent of de wijkagent in. Dit hoeft niet meteen te leiden tot een aangifte. De politie kan ook meedenken over mogelijke stappen en bemiddelen in het contact tussen slachtoffer, dader(s) en school. Als er geen aangifte gedaan kan worden, of wanneer dit niet wenselijk is, dan kan er ook alleen een melding worden gedaan. De politie is zo toch op de hoogte en kan informatie verzamelen. De schoolagent of wijkagent kan uitleg geven over welke strafbare feiten wel en niet via Bureau HALT kunnen worden afgehandeld. Als de jongere het traject bij HALT goed doorloopt krijgt hij geen strafblad. Hiermee krijgt hij de kans zijn fout recht te zetten. Zo kan hij bijvoorbeeld excuses aanbieden aan de slachtoffers en de schade vergoeden. Dit is anders voor zwaardere vergrijpen. Dan kan de jongere een taakstraf, boete of zelfs celstraf krijgen. Afhankelijk van de ernst van de situatie kan een eventuele schorsing van de leerling of het ontslag van een medewerker volgen. De regels die de school hanteert wat betreft het straffen en schorsen van leerlingen moeten vermeld staan in de schoolgids en/of het leerlingstatuut.

STAP 3 Kom in actie

Zijn de daders niet bekend en gaat het om strafbare feiten, schakel dan ook de politie in. Die kan de situatie inschatten en adviseren welke stappen wenselijk zijn. Betreft het nare anonieme berichten via een app, stuur dan een brief naar alle ouders met het verzoek de app te verwijderen.

Wordt een leerling gepest, laat het slachtoffer meteen bewijs verzamelen (screenshots, chatlogs) als er strafbare feiten zijn gepleegd en er aangifte overwogen wordt. Dien zo snel mogelijk een verzoek in bij de betreffende sites/apps om de beelden of berichten te laten

Hoe langer online pesten duurt, hoe moeilijker het is te stoppen

verwijderen. Wordt er aangifte gedaan? Stem dit dan af met de politie om te voorkomen dat bewijsmateriaal verloren gaat. Hoe langer online pesten duurt, hoe moeilijker het is te stoppen en hoe slechter het is voor het slachtoffer en de sociale veiligheid op school.

STAP 4 Geef openheid van zaken

De medewerkers, de leerlingen en de ouders moeten zo snel mogelijk worden geïnformeerd over de situatie, zodat er geen indianenverhalen rondgaan op school en de rust kan worden hersteld.

Bij ernstige zaken, zoals ongepast online gedrag tussen leerkracht en leerling(en) waarna ontslag volgt, zullen media om tekst en uitleg komen vragen. Ook zullen de gebeurtenissen al snel rondgaan op sociale media. Zorg dat je hier een duidelijk verhaal voor hebt om de gemoeden te bedaren. Ga niet in op allerlei individuele

vragen, maar geef geregeld updates waarin de belangrijkste worden beantwoord.

Afhankelijk van de ernst van de situatie: bespreek het in het Zorg Advies Team en zorg voor een eventuele doorverwijzing naar een hulpverleningsinstantie. Discriminatie van een leerling kan gemeld worden bij het MiND (Meldpunt Internet discriminatie). Wijs de leerling ook op Meldknop.nl.

STAP 5 Wees incidenten vóór

Pas het veiligheidsplan voortdurend aan met de opgedane ervaringen om soortgelijke incidenten in de toekomst te voorkomen. Verder zullen structureel sociale vaardigheden en mediawijsheid aangeleerd moeten worden bij kinderen en jongeren. Leerlingen die bijvoorbeeld dreig tweets of seksueel getinte

filmpjes hebben verstuurd, zullen zich vaak niet de ernst daarvan realiseren. En een bericht op sociale media is zo gemaakt. Voorlichting en bewustwording helpen incidenten te voorkomen.

DE ROL VAN DE VERTROUWENSPERSOON

Petra Vervoort is extern vertrouwenspersoon voor scholen, ouders en leerlingen. Regelmatig wordt zij ingeschakeld als er naaktfoto's zijn verspreid.

'Scholen gaan heel verschillend om met de verspreiding van naaktfoto's. Soms bagatelliseren ze het of ze doen niets, omdat het buiten schooltijd is gebeurd. Maar intussen zitten wel alle betrokkenen op dezelfde school. Ook denken veel scholen dat zoiets bij hen niet voorkomt. 'Het is hier geen Amsterdam', zei een schoolleider eens tegen me. Of: 'Daar zijn ze hier nog niet mee bezig', terwijl er toch echt een naaktfoto was verspreid in deze

groep 8. In bewustwording hebben veel scholen dus nog een grote stap te zetten.

Wat er aan de verspreiding van de foto's vooraf gaat, varieert van een verkering die uitgaat tot het onder dwang en geweld maken van een foto. Als je dat als school negeert, creëer je een onveilige situatie voor het slachtoffer en de omstanders, ontgaat je een strafbaar feit of blijft afwijkend gedrag onopgemerkt. Onlangs had ik een zaak waarbij een meisje van dertien, die zeer seksueel was ingesteld, een naaktfoto van zichzelf verstuurde aan twee jongens. Die ging de hele school rond en de jongens werden geschorst. Als straf

moesten zij een presentatie maken over omgaan met elkaar, grenzen stellen en respecteren. De eerste jongen en zijn ouders vonden dat prima; hij was immers een grens overgegaan. Maar de tweede jongen en zijn ouders waren woedend. Die vonden dat het meisje alles had uitgelokt. De eerste jongen leert waarschijnlijk meer van zijn fout dan de tweede jongen. De school pikte deze zaak heel goed op en besteedde ook aandacht aan de omstanders. De meeste leerlingen vonden dat het meisje de jongens erin had geluisd. Later niet meer. Het meisje heeft uiteindelijk hulp gekregen om op een voor haar veilige manier terug te keren in school.'

Naaktfoto's

Op veel middelbare scholen gaan online naaktfoto's rond. Dat kan leiden tot grote ophef – of het gaat juist stilzwijgend voorbij, omdat docenten of schoolleiding niets merken. De schade en het gevoel van onveiligheid bij het slachtoffer kunnen niettemin groot zijn. Net als de gevolgen voor de verspreiders. Scholen zijn hier niet altijd op voorbereid.

Scholen mogen nooit weggijken als er een naaktfoto van een leerling opduikt, zegt Jacequeline Kleijer, gespecialiseerd in online veiligheid en (seksueel) grensoverschrijdend gedrag. 'Dan laat je zien dat de school een onveilige plek is. Slachtoffers worden blijkaar aan hun lot overgelaten.' Ga juist vierkant achter het slachtoffer staan. Geef als school een krachtig signaal dat verspreiding onacceptabel is.

Hoe precair ook, een veilige school besteedt aandacht aan dit thema. Liefst vóórdat er een incident plaatsvindt. Docenten creëren ruimte voor eventuele hulpvragen van leerlingen door het thema in de les te bespreken.

Draaiboek

Scholen kunnen het beste een draaiboek hebben klaarliggen voor als zich een voorval aandient. Binnen zeer korte tijd moet er veel worden gedaan. De VO-raad heeft op zijn website een leidraad voor het omgaan met ongewenste verspreiding van beeldmateriaal (zie www.vo-raad.nl). staan.

Allereerst moet de mentor of vertrouwenspersoon zich richten op het herstellen van het gevoel van veiligheid van het slachtoffer. Die wordt soms in de gangen bespuugd en voor hoer uitgemaakt, zegt Kleijer. Ook moet de school de ouders inlichten. Die kunnen soms heel emotioneel reageren. 'Denk van tevoren niet alleen na over wat je gaat vertellen aan de ouders, maar inventariseer ook welke ondersteuning er voor hen in de buurt is.'

Vooroordelen

Wees je als docent ook bewust van de vooroordelen die er zijn over het slachtoffer, zegt Jacqueline Kleijer. Zowel bij pubers, ouders als bij docenten. Het slachtoffer kan snel dader worden, want: 'Hoe kon ze immers zo stom zijn?' Pubers kunnen zich moeilijk verplaatsen in een ander. Ouders zijn soms boos, teleurgesteld of kunnen het als persoonlijk falen zien, waardoor het slachtoffer zich schuldig voelt. Daar ligt een taak voor docenten en eventuele hulpverleners. 'Het is belangrijk dat scholen met ouders en leerlingen meer aandacht besteden aan een gezamenlijke visie op (online)grensoverschrijdend gedrag', vindt Kleijer.

'Zet jongeren aan het denken over wiens schuld het eigenlijk is als een foto, die in vertrouwen voor iemand is gemaakt, online wordt rondgestuurd'

Meldknop

Het verspreiden van naaktfoto's is strafbaar. Als de afgebeelde persoon minderjarig is, valt dit voor de Nederlandse wet onder het verspreiden van kinderporno. Na aangifte wordt in de praktijk eerder vervolgd wegens belediging, laster en/of smaad. Het is goed om contact op te nemen met de wijkagent als er een naaktfoto rondgaat. Deze kan adviseren en ondersteunen.

Is de foto al gedeeld op allerlei sociale netwerken, neem dan contact op met Meldknop.nl. Zij hebben directe lijnen met socialemediabedrijven om de foto snel te kunnen verwijderen. Een nadeel kan zijn dat ook bewijs wordt vernietigd.

Omstanders

De rol van omstanders is heel belangrijk, vindt Kleijer. In feite is dat iedereen die een naaktfoto doorstuurt en ontvangt. Door met hen in gesprek te gaan maak je niet alleen duidelijk dat iedereen verantwoordelijk is voor zijn eigen gedrag, maar laat je als school ook zien dat er ruimte is om te leren van fouten. 'Zet jongeren aan het denken over wiens schuld het eigenlijk is als een foto, die in vertrouwen voor iemand is gemaakt, online wordt rondgestuurd. Kies een benadering die past bij de leeftijd en het opleidingsniveau van de kinderen.'

Een schoolleider kan de leerlingen na een incident bijvoorbeeld in de aula bijeen roepen en vertellen dat hij of zij het onacceptabel vindt. 'Laat de kinderen ter plekke de foto van hun telefoon verwijderen. Ook al kun je het niet controleren, je zet de meelopers aan het denken en je laat als school duidelijk zien waar je voor staat.'

Zo gaat u om met onruststokers op internet

Op internet lopen onruststokers rond. Mensen die anoniem anderen beledigen en in een kwaad daglicht zetten. Trollen heten ze. Leerlingen en docenten kunnen de dupe zijn van een trol, maar ook de reputatie van uw school kan schade oplopen.

Zomaar wat berichten op sociale media: 'De toets morgen gaat niet door'. 'Politiehond heeft bij een controle drugs gevonden in leerlingenkluisje'. 'Schooldirecteur ontslagen na vastgoedfraude'. Zulke berichten, vaak afkomstig van 'internet-trollen', zijn bedoeld om te stangen en te stoken. Tot op het macabere af: 'Grafstenen te koop' staat er op een populair leerlingenforum, nadat een docent is overleden. Het is lastig om trollen te bestrijden. Hoe kunt u effectief optreden?

Monitoren

Het is belangrijk om de onruststoker de wind uit de zeilen te nemen. Dat geldt als er leerlingen of docenten worden beledigd, maar ook als de reputatie van de school kan worden geschaad. Trollen zijn kwaadwillend: het zijn moedwillig stokende leerlingen, of ouders die boos zijn op de school. Berichten op internet zijn te monitoren met een speciale tool voor 'webcare'. Zo'n programma houdt bij of de naam van uw school wordt genoemd op bijvoorbeeld Twitter, de openbare pagina's van Facebook, of in de reacties bij NU.nl.

Wie op Twitter de naam noemt van de Brabantse Avans Hogeschool, loopt kans omesignaleerd te worden door community

manager Sylvia van Gils. Zij krijgt een mailtje als de naam 'Avans' vaker op internet wordt genoemd dan normaal. 'De software analyseert ook de toon van de berichten. Bij elk negatief bericht krijg ik een mailtje. Zo kan ik direct reageren.' Van Gils reageert overigens niet alleen op negatieve berichten. 'Wij vinden op onze school persoonlijk contact heel belangrijk en daarom willen we ook antwoorden op persoonlijke berichten in sociale media. En bij problemen of klachten kunnen we meteen proberen om die op te lossen.'

Klachten

Veel hogescholen, ROC's en universiteiten zijn al een eind op weg met webcare, zeg Dietz van het bedrijf Coosto - een van de aanbieders van tools op dit gebied. 'Studenten zijn vaak enorm actief op sociale media en posten berichten over hun onderwijs. Van tentamenresultaten tot klachten over de wifi. Daar wil je als onderwijsinstelling zicht op hebben, zodat je waar nodig op die berichten kunt reageren.' Een webcare-tool kost al snel een paar honderd euro per maand. Voor individuele scholen is dat veel geld. Maar het kan ook simpeler, zegt Dietz. 'Open in elk geval een Facebook- en Twitter-account namens de school. Zo trek je reacties naar je toe, en hoor je sneller wat er speelt. Stel iemand aan die deze accounts

'Politiehond heeft bij een controle drugs gevonden in leerlingenkluisje.'

bijhoudt en die elke even dag kijkt wat er gaande is.'

Vuistregels

Veel scholen vinden het lastig om op negatieve berichten in te spelen. Uit angst om nog meer schade aan te richten, doet men dan maar niets. Dat is niet de handigste weg, blijkt uit onderstaande vuistregels.

* Negeer kritiek niet.

Dietz: 'Kritiek wordt op sociale media snel gedeeld en doorgestuurd en dat trekt al snel nieuwe kritiek aan. Zo wordt het alleen maar erger. Luister naar de klager, en ga in gesprek.' Dat gesprek hoeft overigens niet openbaar te zijn. 'Als een ouder een kritische boodschap plaatst over een docent, hoef je natuurlijk niet

op internet te regeren. Bel gewoon even op om over de klacht te spreken. Maar post wel het bericht: 'Beste inzender van dit bericht, we bellen u even', zodat de buitenwereld ziet dat je de zaak serieus neemt.'

* Je hoeft niet elk probleem op te lossen.

Luisteren en reageren is vaak al genoeg. Dietz: 'De Nederlandse Spoorwegen hebben hele goede naam op het gebied van webcare, terwijl ze via Twitter echt geen storing in de dienstregeling kunnen oplossen. Maar ze kunnen wel begrip tonen voor de ontevredenheid van de reizigers en praktische informatie geven over wat er precies aan de hand is. Daardoor worden die reiziger vaak ook weer begripvoller.' 'Je kunt niet alles via sociale media oplossen', vindt ook Van Gils van Avans. 'Als er wordt geklaagd dat er wordt gesproken in de stilte-ruimte, reageer ik met: 'Spreek die mensen er even op aan.'

* Gebruik webcare positief, dus niet alleen tegen trollen.

'Er worden hier op school nogal eens evenementen georganiseerd, zoals symposia of

stagemarkten', zegt Van Gils. 'Dan kijk ik even of ik berichten van bezoekers kan retweeten. Zo laat ik zien wat er allemaal op Avans gebeurt.' Er zijn scholen die de berichten op de sociale media voorbij laten komen op een scherm in de docentenkamer, weet Dietz. 'Als je een bericht ziet waardoor je je aangesproken voelt, kun je later de leerling of student even aanschieten: ik zag wat je schreef, laten we praten en kijken hoe we de zaak kunnen oplossen. Zo neem je de klager serieus, voorkom je escalatie en gebruik je hun opmerking om je organisatie te verbeteren. Dat is de kracht van webcare.'

Wat als het echt uit de hand loopt?

Doe melding bij Meldknop.nl, of rechtstreeks bij de beheerder van een site of forum waar een trol zijn berichten post. Wend je bij een vermoeden van strafbare zaken (bijv. smaad, laster) tot de politie.

WAT DOE JE TEGEN NEP-ACCOUNTS?

'Veel positieve reacties gekregen op mijn kordate optreden. Helaas ook enkele negatieve, van Tokkies.' Dat meldt de directrice van een school in Heemskerk op Twitter. Of nou ja: dat meldt iemand die op Twitter een account op naam van de directrice heeft aangemaakt.

Het gebeurt helaas vaker dat mensen op sociale media een valse account aanmaken van een school, leraar of directeur. En dan via dat account allerlei kritiek of ongein gaan spuien. Rapporteer zo'n account in de eerste plaats bij het betreffende sociale medium en verzoek om verwijdering, adviseert Wilma van de Meerakker van het bureau LegalTech in Heeze. 'Afhankelijk van het gebruik van het account kan je eventueel bij de politie nog aangifte doen van een strafbaar feit als

smaad, laster of belediging.' Maar als de nep-accounts overduidelijk parodieën zijn, zijn deze vaak wel toegestaan en zal een verzoek om verwijdering niet worden ingewilligd. Van de Meerakker: 'Leerlingen mogen een nep-account aanmaken om te klagen over hun school, zo lang het maar duidelijk is het niet om een echt account gaat. En zo lang er via dat account geen leugens of onwaarheden worden verspreid.' Op Twitter en Facebook kun je preventief ook je 'echte' account laten verifiëren, zegt Rens Dietz van het bedrijf Coosto. 'Dan komt er een 'V' achter de naam van je school te staan. En als iemand dan toch een nepaccount opent op jouw naam, kun je via je officiële account laten weten dat het andere account fake is.' Je kunt je als school ook mengen in de discussie op het nep-account, zegt Dietz. 'Als op dat account wordt gesteld

dat de toets niet doorgaat, kan jij dat bericht ontkrachten.' Maar als de leerlingen toch zo graag over school schrijven op sociale media, laat ze dan gewoon je officiële account onderhouden, zegt Sjors van der Heiden, leraar op het Baudartius College (mavo, havo, vwo) in Zutphen. 'Toen wij als school een account op Twitter openden, hebben we allereerst leerlingen gezocht die zelf al heel actief waren op Twitter. En zij vonden het wel leuk om ons op weg te helpen.' De volgende stap was dat de school die leerlingen verantwoordelijk heeft gemaakt voor het onderhouden van dat account: zij tweeten nu uit naam van de school. 'Dat was voor mij wel even slikken', bekent Van der Heiden. 'Maar de leerlingen hebben die verantwoordelijkheid heel goed opgepakt. Ze doen het fantastisch.'

'Vroeger achter het fietsenhok, nu op internet.'

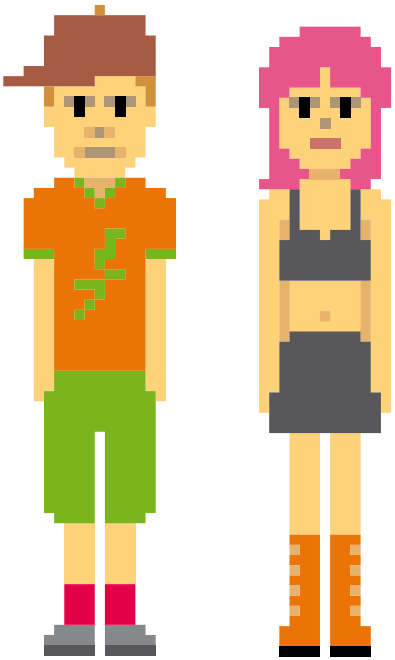
Sjors van der Heiden, leraar op het Baudartius College (mavo, havo, vwo) in Zutphen:

"Wat zich vroeger achter het fietsenhok afspeelde - relaties, ruzie, roddel - gebeurt nu online. In beide gevallen heb je er als leraar niet direct zich op. Je kunt het natuurlijk proberen, maar leerlingen zitten niet meer op het openbare Twitter. Ze communiceren via besloten sociale netwerken als Facebook, Instagram, Snapchat en WhatsApp, en daar kun je als docent niet mee lezen. Wat je wel kunt doen, is je oren en ogen open houden voor de gevolgen van wat er online gebeurt. Zijn leerlingen elkaar zwart aan het maken? Wordt er gepest - bijvoorbeeld door een foto rond te sturen waarbij het hoofd van een leerling op een ezel is geplakt? Of worden er naaktfoto's rondgestuurd? Want dat gebeurt, zowel van jongens als van meisjes trouwens. Onder dwang, uit wraak voor het verbreken van een verkering, of door uitlokking. Zo van: ik wil wel verkering met je, maar ik wil eerst iets van je zien. Als ik signalen opvang dat er iets aan de hand is op internet, ga ik het gesprek aan. Ik wil eventuele foto's absoluut niet zelf zien - daar ben ik heel strikt in. Maar ik wil wel weten wat er gebeurt, en ik laat het duidelijk merken als ik iets afkeur. Dat zet ik dik aan. Ik merk dat de leerlingen daar ook wel blij mee zijn: zo hoeven ze niet steeds in hun eentje uit te zoeken wat ze ergens van vinden. En mijn boodschap aan de leerlingen is ook altijd: als je meedoet in online gepest, houd je dat in stand. Als het stopt, stopt het bij jou. Daar zijn ze doorgaans wel gevoelig voor. Maar dan moet je als leraar natuurlijk wel eerst weten wat er speelt. Stap de wereld van je leerlingen binnen, kijk wat er speelt en ga het gesprek aan. Dat ouderwetse handwerk blijft belangrijk, of het nu bij ruzies in het fietsenhok is of bij een ruzie op internet."

Sociale veiligheid verankeren in de school

Scholen worden wettelijk verplicht om zorg te dragen voor sociale veiligheid. Daar hoort ook sociale veiligheid op internet bij. Maar hoe geef je sociale veiligheid op internet een vaste plek in de school? Een stappenplan.

Ik durf niet meer naar school

1 Besef dat je als school óók een verantwoordelijkheid hebt als het gaat om de veiligheid op internet.
Leerlingen die digitaal ruziemaken of elkaar digitaal pesten. Het is vervelend, maar aan de andere kant: het gebeurt op internet, dus buiten het schoolgebouw. En vaak ook nog 's avonds of in het weekeinde. Heb je daar als school wel een rol in? Ja, want wat online gebeurt heeft ook gevolgen in de klas. Spanningen die online ontstaan, kunnen escaleren op het moment dat leerlingen elkaar op school weer zien. En dan bijvoorbeeld hun ruzie 'live' voortzetten op het schoolplein. 'Of stel dat een leerling niet meer naar school durft omdat iemand - bijvoorbeeld een wraakzuchtige ex - naaktfoto's van hem of haar online heeft gezet', zegt Emily van Driel van School & Veiligheid. 'Dan moet je met leerlingen toch hun gedrag bespreken, en in ernstige gevallen moet je er hun ouders of anderen bij betrekken. Je kunt je ogen niet sluiten voor wat er online gebeurt.'

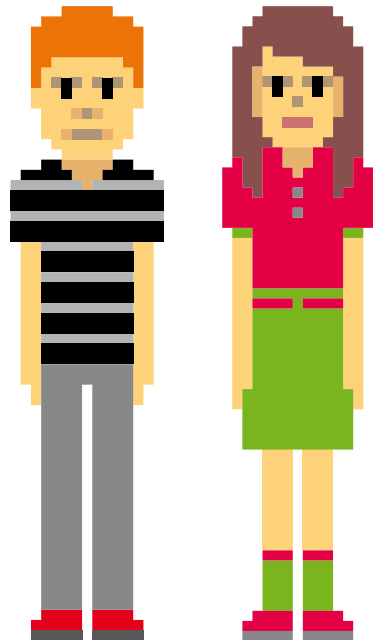
2 Zie het niet als extra taak.
Het lijkt soms alsof het onderwijs alle problemen van de samenleving mag oplossen. En dan moet de school ook nog zorgen voor 'sociale veiligheid op internet'. Maar dat hoeft helemaal geen extra taak te zijn. 'Neem de digitale component mee bij alles wat je al aan veiligheid doet', zegt Miriam Appelman, senior adviseur van de VO-raad. 'Alle scholen hebben, als het goed is, al een schoolveiligheidsplan. Voeg daar dan de digitale veiligheid aan toe. Als je het hebt over gedragsregels, voeg dan ook regels toe over digitale omgang met elkaar.'

3 Meet de veiligheid op uw school.
Goed, u voelt zich verantwoordelijk voor de veiligheid van uw leerlingen op internet. De volgende stap is: meet hoe de veiligheid wordt ervaren, want meten is weten. Voelen leerlingen zich veilig op school? In de klas? En op internet? Van Driel van School & Veiligheid: 'Houd een enquête, of neem het onderwerp 'veiligheid op internet' mee in je bestaande enquêtes onder leerlingen. Ook uit teamgesprekken en gesprekken onder mentoren komen aandachtspunten naar voren. Daar komt dan een beeld uit: vinden er incidenten plaats? Dan weet je waarmee je aan de slag moet.'

4 Praat erover in het team.
Zet het onderwerp 'sociale veiligheid op internet' op de agenda van het team. 'Het onderwijs is vaak een solitair beroep', zegt directeur Klaas Hiemstra van School & Veiligheid. 'Maar als individuele docent kun je de veiligheid op internet echt niet garanderen. Je moet je vragen, je zorgen en eventuele verdenkingen kunnen delen met je collega's. En je moet kunnen terugvallen op afspraken.' Het voordeel van afspraken die met het hele team worden gemaakt, is dat ze beter worden nageleefd dan een van bovenaf of van buiten opgelegd protocol. Appelman van de VO-raad: 'Als je met elkaar afspraken maakt, gaat het onderwerp meer leven. Het proces is eigenlijk belangrijker dan het resultaat dat uiteindelijk op papier wordt gezet.'

5 Leg de met elkaar gemaakte afspraken vast.
Afspraken verankeren kan in het veiligheidsplan van de school, of ergens anders: als het maar op papier staat. Zodat je er op kunt terugvallen als zich toch een incident voordoet. 'Die afspraken die worden vastgelegd kunnen heel concreet zijn', vindt Appelman van de VO-raad. 'Wanneer trekt iemand aan de bel, en bij wie? En als er bijvoorbeeld een naaktfoto van een leerling rondgaat op internet: pakken we dat als school zelf op, of werken we samen met bijvoorbeeld Jeugdzorg of de politie?'

6 Verdeel de taken.
Stel dat het met een leerling mis gaat op internet. En daardoor ook op school. Wie voert dan het gesprek met de leerling, met de ouders en zo nodig met externe partijen? Een aparte contactpersoon aanstellen kan, maar hoeft niet, vindt Hiemstra van School & Veiligheid. 'Je hebt niet overal een contactpersoon voor nodig. Een klas heeft een mentor, een school heeft een vertrouwensfunctionaris. Die kunnen ook een rol spelen bij de digitale veiligheid. Zolang je dat maar vastlegt, en iedereen maar op de hoogte is van hoe de taken zijn verdeeld.'

7 Signaleer problemen op tijd.
Stel dat een leerling online wordt gepest. Hoe kom je daar achter als school? In elk geval niet door als een politieagent over de schouders van leerlingen mee te gaan kijken. Want als een leerling niet wil dat een volwassene iets ziet op internet, zorgt die leerling daar wel voor. Bij de signalering van problemen komt het aan op het handwerk en de vakkennis van de docent, zegt Appelman van de VO-raad. 'De leerkracht ziet de leerlingen vaak een paar keer per week. Is een leerling anders dan anders? Waar zou die verandering vandaan komen? Kun je daarover met de leerling in gesprek gaan? Als leraar moet je goed observeren en goed kunnen handelen.'

8 Laat digitale veiligheid in de les aan de orde komen.
Ga het gesprek aan met de leerlingen: Hoe gaan ze met elkaar om op internet? Kennen ze voorbeelden van wat er goed of fout ging, uit eigen ervaring? Laat dat bijvoorbeeld aan de orde komen in de lessen Burgerschap of Mediawijsheid, of in de mentorles. Houd het gesprek met de leerlingen breed, adviseert Appelman. 'Je kunt het over sociale media en online veiligheid hebben in het kader van bijvoorbeeld discriminatie of radicalisering. Dat kan een goede aanleiding zijn, maar knip het onderwerp niet op in te kleine stukjes. Praat liever in het algemeen over hoe je respectvol met elkaar omgaat, ook op internet.'

9 Betrek de ouders bij de sociale veiligheid op school.
Ouders zijn een waardevolle partner als het gaat om sociale veiligheid op internet. Omdat een belangrijk deel van het internetgebruik thuis plaatsvindt, moeten ook ouders weten wat er op school is afgesproken over digitale veiligheid. Zodat zij bijvoorbeeld weten bij wie ze terecht kunnen als ze vermoeden dat hun kind online problemen heeft. Bovendien kunnen ouders helpen om problemen op te lossen. Appelman van de VO-raad: 'Stel dat er vervelende foto's of pesterige apps rondgaan. Je kunt als school moeilijk de mobieltjes van de leerlingen in beslag nemen om die foto's of apps te wissen. Daarvoor heb je toch de ouders nodig.'

werken we samen met jeugdzorg of de politie?

10 Zorg voor professionalisering van de leraren.
Leraren die vrijwel niets weten van Facebook of Twitter: ze zijn er nog, signaleert Van Driel van School & Veiligheid. 'En dat maakt het lastig om te signaleren als er online iets fout loopt tussen leerlingen. Als je wilt dat al je leerkrachten ook alert zijn op wat er online gebeurt, moet je als school zorgen voor professionalisering. Alleen dan weten leerkrachten waar leerlingen sociale media voor gebruiken, en wat de risico's zijn.'

11 Houd de discussie levend.
Je hebt als school teamdagen georganiseerd, waarin je samen afspraken hebt gemaakt over hoe om te gaan met bijvoorbeeld digitaal pesten en digitale ruzies. Maar daarna is het van belang om de discussie levend te houden. Laat dit onderwerp aan de orde komen in het dagelijkse werk: even tussendoor in een teambespreking, of gewoon bij de koffieautomaat. Directeur Hiemstra van School & Veiligheid: 'Houd het gesprek gaande, en organiseer er niet elke keer een aparte teamdag over. Daar word je gillend gek van.' En let op: gemaakte afspraken over veiligheid zijn nooit in beton gegoten. Hiemstra: 'Die afspraken moet je constant bijstellen. De situatie van gisteren is de situatie van vandaag niet meer. Een goed veiligheidsplan is nooit af.'

NUTTIGE WEBSITES:

www.kennisnet.nl

Kennisnet adviseert scholen bij het gebruik van digitale media.

www.schoolveiligheid.nl

Stichting School & Veiligheid ondersteunt scholen bij het bevorderen van een sociaal veilig klimaat.

www.vo-raad.nl en www.po-raad.nl

Op de website van de sectorraden is het 'Actieplan sociale veiligheid op school' te vinden.

www.digitaalpesten.nl

De website over online pesten van stichting School & Veiligheid.

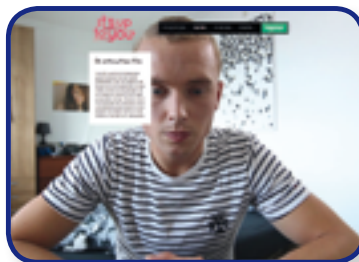
www.nji.nl/Pesten-Praktijk-Wat-werkt

Wat werkt tegen pesten? Het Nederlands Jeugdinstituut heeft een uitvoerig dossier over aanpakken tegen pesten.

www.meldknop.nl

Informatie en hulp voor jongeren die een vervelende online ervaring hebben meegemaakt.

LESIDEEËN:

www.itsuptoyou.nu

'It's up to you' is een interactieve film die als discussiestarter op scholen wordt ingezet en een goed vertrekpunt is voor de strijd tegen cyberpesten. De film is gratis beschikbaar voor scholen.

WhatsHappy

Maak met de les 'WhatsHappy' concrete afspraken met leerlingen over positief gedrag op WhatsApp. Zoek op www.kennisnet.nl op WhatsHappy.

Instagrap

Met de les 'Instagrap' gaat u het gesprek met leerlingen aan over hun gedrag op Instagram. Zoek op www.kennisnet.nl op Instagrap.

Colofon

Sociale veiligheid op school en internet is een uitgave van Stichting Kennisnet in samenwerking met Stichting School & Veiligheid.

Copyright Zoetermeer, april 2015

Eindredactie Martine Borgdorff, Remco Pijpers

Teksten Martine Borgdorff, Mayke Calis, Rob Voorwinden, Muriël Warners, m.m.v. Solange Jacobsen (Bureau Jeugd & Media)

Vormgeving Yvette van Diepen (i.o.v. Tappan Communicatie)

Fotografie Rodney Kersten, Nationale Beeldbank, Shutterstock

KIJK VOOR MEER INSPIRATIE EN INFORMATIE OP:

www.mediawijsheid.nl
www.mediawijzer.net
www.mijnkindonline.nl
www.mediaopvoeding.nl
www.veiliginternetten.nl

www.opvoeden.nl
www.vraaghetdepolitie.nl
www.prettywoman-utrecht.nl
www.internetveiligheidopschool.nl
www.esafetylabel.eu